

A turizmusbiztonság afrikai helyzete és sajátosságai

Nagyon nehéz bármilyen szempontból „egy kalap alá venni” egy egész kontinenst, azonban talán Afrika esetében lehet leginkább elmondani, hogy néhány unikálisnak tekinthető ország kivételével relatíve egységes. A közös gyarmati múlt, a jelen társadalmi és gazdasági kihívásai általában hasonló jellegű problémákat generálnak a földrészen. Jelen tanulmány négy nagyobb gondolati egységben mutatja be a főbb problémákat, illetve azoknak a turizmusbiztonsággal kapcsolatos vetületeit. Elsősorban arra a kérdésre keressük a választ, hogy vajon mi lehet az oka annak, hogy a második legnagyobb népességszámmal rendelkező földrésznek a legkisebb a turizusból való részesedése a kontinensek között.

1. Általános turisztikai kereslet-kínálat elemzés

Afrika sokáig csak a kalandokat kereső turisták számára volt nyitott, a szervezett tömeg-turizmus viszonylag új keletű jelenség, mindössze néhány évtizedre tekint vissza. A több évtizedes útkeresés, az önálló gazdasági fejlődés problémái együttesen hátráltatták a turizmus fejlődését, és napjainkban is a legtöbb afrikai ország csak természeti adottságait képes turisztikai termékként értékesíteni.¹

Az alábbiakban azt vizsgáljuk meg, hogy Afrika esetében milyen mértékű növekedést regisztrálhatunk, mekkora a szerepe az afrikai országok gazdaságában a turizmusnak, továbbá az előrejelzések szerint 2030-ra várhatóan mekkora lesz a nemzetgazdaságban elfoglalt súlya.

A nemzetközi turistaérkezések száma globálisan vizsgálva jócskán meghaladja az egy-milliárd főt (2016: 1,235 milliárd fő), amelyből Afrika 2016-ban mindössze 58 millió fővel részesedett. A Föld egészét nézve, lakosságszám-arányosan az afrikai értékek a legalacsonyabbak, mindössze 5% (1. táblázat). A turizmusból származó bevétel – ugyancsak globális adatokat nézve – szintén Afrikában a legalacsonyabb (2016: 35 milliárd USD). 2016-ban a kontinensek összesített bevételének, az 1220 milliárd amerikai dollárnak mindössze 3%-a realizálódott Afrikában, amely rendkívül alacsony értéknek tekinthető (UNWTO 2017). Joggal merülhet fel kérdésként, hogy vajon mi lehet az oka az alacsony bevételi és turista-érkezési értékeknek. A válasz egyszerre bonyolult és rendkívül komplex, azonban azt mindenképp meg kell említeni, hogy az alábbiakban bemutatott különféle biztonsági kockázatok

¹ „Annak ellenére, hogy a természeti vonzerők turisták által történő igénybevétele kevésbé számszerűsíthető, mégis számos nemzetközi felmérés tanúbizonysága szerint ez a vonzerőcsoport váltja ki a világ turizmusában részt vevők többségének érdeklődését” (MICHALKÓ 2004).

jelentősen hozzájárulnak ahhoz, hogy a második legnépesebb kontinens ilyen alacsony mutatókat produkál. Az 1990–2016 közötti időszak alapján megállapítható, hogy Észak-Afrika súlya még 1990-ben is nagyobb volt, mint a szubszaharai térségé.² Míg a vizsgált időszakban Észak-Afrika turistaérkezéseit mindössze 2,5-szeresére tudta növelni, addig a szubszaharai régió több mint ötszörösére.

1. táblázat

A turistaérkezések száma Afrika egyes régióiban (millió fő/év)

	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016
A világ összesen	435,0	526,0	674,0	809,0	953,0	1 189,0	1 235,0
Afrika	14,8	18,7	26,2	34,8	50,4	53,4	57,8
Észak-Afrika	8,4	7,3	10,2	13,9	19,7	18,0	18,6
Szubszaharai Afrika	6,4	11,5	16,0	20,9	30,7	35,4	39,2

Forrás: UNWTO 2017

Észak-Afrika négy országa adja Afrika turistaérkezéseinek mintegy egyharmadát (Szudán aránya elenyésző, tehát valójában csak Algéria, Marokkó és Tunézia). A turizmusból származó bevételnek pedig mintegy egynegyede származik Észak-Afrika országaiból (2. táblázat).³ Észak-Afrika esetében Marokkó és Tunézia turisztikai bevételei és turistaérkezései emelkednek ki, e két ország adja ugyanis mindkét érték több mint háromnegyedét (Egyiptom nélkül). A statisztikai adatokból világosan látszik, hogy a biztonság milyen mértékben befolyásolja a turistaérkezések számát és az ebből származó bevételeket, különösen a két „vetélytárs”, Tunézia és Marokkó esetében. Az úgynevezett arab tavasz számos országban hatalmas gazdasági visszaesést és politikai instabilitást eredményezett (RITECZ 2016). A térség legnagyobb vesztese Egyiptom, ahol közel harmadára esett vissza a külföldi turisták száma, a turizmusból származó bevétel pedig mintegy egyötödére a 2010-es év értékeihez képest, köszönhetően a terrorfenyegetettségnek, a bizonytalan belpolitikai helyzetnek és a turistákat ért támadásoknak (1. kép).

Gazdasági súlyát tekintve a szubszaharai régió országai közül a Dél-afrikai Köztársaság emelhető ki, ahová éves szinten mintegy 10 millió turista érkezik, az ebből származó bevétel pedig mintegy 8 milliárd USD. Az ország egyes részein rendkívül rossz a közbiztonság, azonban a politikai viszonyok stabilnak tekinthetők, a turisztikai infrastruktúra pedig bizonyos területeken kifejezetten fejlettnek mondható, ami biztosítja minden évben a jelentős számú turistaérkezést.

A különféle biztonsági kockázatok relatíve alacsony aránya és a politikai stabilitás a turisták számára mindig vonzó tényezőként jelentkezik – a sokszor egyedülálló természeti

² Szubszahara alatt a Szaharától délre eső területeket értjük, kb. az é. sz. 15. fokától a Jóreménység-fokig húzódó területet (GYURICZA 2008).

³ A Turisztikai Világszervezet (UNWTO) sajátos régiósítása következtében Egyiptomot nem sorolja Észak-Afrikához, hanem a közel-keleti térséghez. Amennyiben Egyiptom a régióhoz tartozna, úgy még ennél is jóval nagyobb lenne az észak-afrikai régió súlya a kontinensen belül – Egyiptom lenne a legfajsúlyosabb ország. A sajátos régiósítás ellenére is jelen kiadvány Egyiptomot Afrikához sorolja.

látványosságok mellett – Botswana, Ghána, Mauritius, Mozambik, Namíbia és Sváziföld esetében. Más országok esetében viszont a gyenge közbiztonság ellenére is relatíve magas a turistaérkezések száma az egyedülálló természeti látványosságoknak köszönhetően, így például Kenyában, Tanzániában, Ugandában, Zambiában vagy Zimbabweben. Az afrikai turizmus koncentráltságát mutatja, hogy a szubszaharai régió esetében öt ország adja a turistaérkezések több mint 40%-át (Dél-afrikai Köztársaság, Kenya, Mauritius, Mozambik, Zimbabwe).

1. kép

A turisták biztonságát felügyelő rendőr (Egyiptom)

Forrás: a szerző felvétele

Az afrikai országok többségének esetében a biztonsági viszonyok, a turisztikai infrastruktúra és attrakciók hiánya vagy csekély volta az, ami a rendkívül alacsony értékeket eredményezi (például Sierra Leone, Guinea, Bissau-Guinea).

Érdeemes megvizsgálni, hogy milyen távlati kilátásai vannak Afrikának a turizmus területén. Erre vonatkozó, 2030-ig szóló előrejelzést a Turisztikai Világszervezet (UNWTO) készít az egyes régiókra vonatkozólag a társadalmi, a politikai, a gazdasági, a környezetvédelmi és a technológiai faktorok figyelembevételével. A turizmus az előrejelzések alapján 2030-ig éves szinten 4,4%-kal fog növekedni. Ennek eredményeképp Afrikában 2030-ig akár meg is duplázódhat a turistaérkezések száma (2030: 134 millió fő).

2. táblázat

A nemzetközi turistaérkezések és a turizmusból származó bevételek Afrika régióiban (2010–2016)

Nemzetközi turistaérkezések (ezer fő)					Turizmusból származó bevétel (millió USD)			
Desztináció	2010	2014	2015	2016	2010	2014	2015	2016
Afrika	50 426	55 048	53 431	57 771	31 164	36 493	32 784	34 776
Észak-Afrika	19 682	20 431	17 987	18 616	9 662	10 964	8 900	9 139
Szubszaharai Afrika	30 743	34 617	35 444	39 155	21 502	25 529	23 884	25 637

Forrás: UNWTO 2017

2. Vonzerők, kínálati elemek

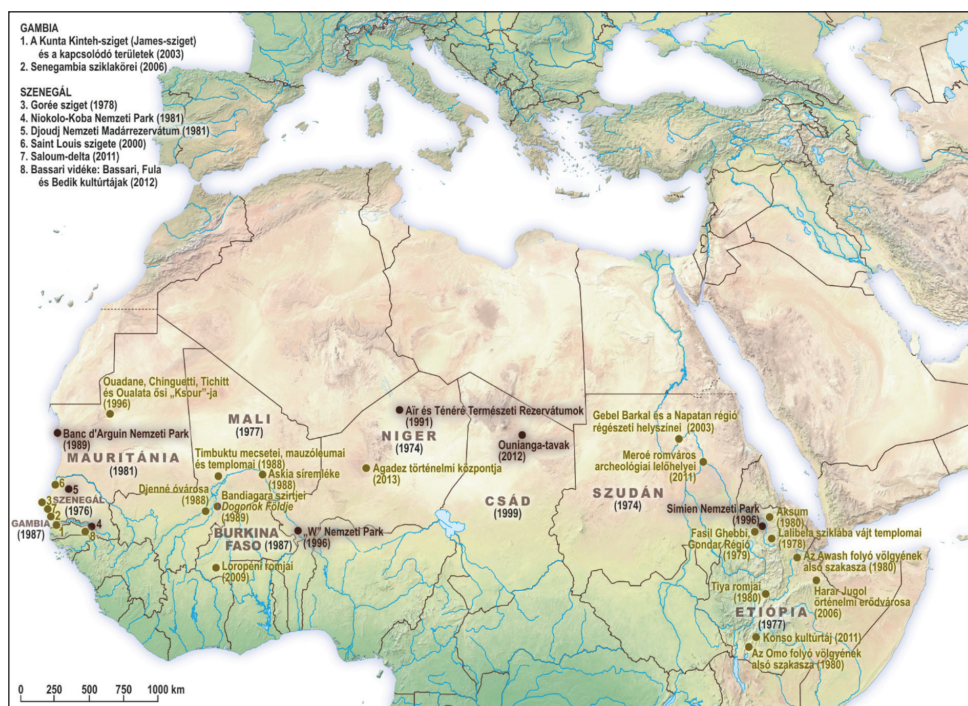
Afrika esetében gyökeresen eltérő természeti adottságokkal rendelkező országokkal találkozhatunk, ami azt eredményezi, hogy a vonzerők rendkívül egyenetlen eloszlásúak (GYURICZA 2008). A kontinens kapcsán kijelenthetjük, hogy a városi turizmus szerepe jóval kisebb, mint a természeti turizmusé. Ez főként a gyarmati múlt öröksége, a legtöbb ország ugyanis gazdaságilag rendkívül fejletlen, társadalmilag szervezetlen, még a nagyobb települések többsége sem rendelkezik olyan egységes városképpel, amely a turistáknak megfelelő vonzerőt jelentene. A természeti értékek és az éghajlat viszont olyan egyedülálló vonzerőt jelent, amely nagy fejlődési potenciált képvisel Afrika turizmusa számára. Az alábbiakban azt vizsgáljuk meg, hogy az egyes nagyobb tájegységek milyen főbb turisztikai vonzerővel rendelkeznek.

Észak-Afrika országainak természeti adottságai még a területük jó részét elfoglaló sivatag ellenére is a turisztikai versenyképesség vonatkozásában megfelelőnek mondhatók. Az egyik legnagyobb vonzerőt a keskeny, mediterrán tengerpart és a Vörös-tenger, valamint a Nílus alsó völgye jelenti, amely az infrastruktúráját tekintve fejlettnak mondható, és nagyszámú, főként európai turista keresi fel minden évben. A dél-afrikai mediterrán térséggel szembeni előnye az Európához való közelsége, amely jóval olcsóbbá teszi az utazást (GYURICZA 2008). Észak-Afrika vonzerői közé sorolható a sivatag (Szahara), amely – Balázs Dénes szavaival élve – nemcsak zord, hanem „barátságos, szívet-lelket gyönyörködtető” is tud lenni. Ez adja az igazi vonzerejét. A sivatagi túrák keretében megismerhető az oázisok sajátos világa, lehetőség adódik tevelésre, a homokdűnék megtekintésére stb. Észak-Afrika esetében pedig mindenképp meg kell említeni a történelemnek és a kultúrának azt a sajátos sivatagba ágyazott egyvelegét, amely egyedülállóan vonzóvá teszi a területet (BALOGH 2004). A római és egyiptomi emlékek sokasága mellett keveredik az arab, a keresztény (például kopt) és a berber kultúra, ami szintén jelentős vonzerőt jelent (például az iszlám Kairó, Théba és a Halottak városa – Egyiptom, Tunisz óvárosa, Karthágó romjai – Tunézia, Marrakesh óvárosa – Marokkó).

A Száhel-övezet nagy kiterjedésű országai jóval kevesebb látnivalóval rendelkeznek. A végtelennek tűnő sivatag, a berber kultúra emlékei, a gyarmati időkben megmaradt koloniális épületek, a városközpontok nyüzsgő piacai jelentik a főbb attrakciókat (például Djenné óvárosa – Mali, Meroé romváros archeológiai lelőhelyei – Szudán, Agadez történelmi központja – Niger). Ezek az országok többségükben a kontinens legszegényebb államai közé tartoznak, így nemhogy a turisztikai infrastruktúra kiépítésére, de még a meglévő turisztikai attrakciók fenntartására sincs elegendő pénzforrás (2. kép).

Kelet-Afrika adataiban (Tanzánia, Kenya, Uganda, Ruanda, Burundi) egyedülálló látnivalót nyújt a Föld legnagyobb ároktórsorozata (Tanganyika-tó, Viktória-tó, Albert-tó, Edward-tó, Kivu-tó, Malawi-tó) és a nagy folyók (Kék-Nílus, Fehér-Nílus) (BORSY 1992), amelyek felkeresése egyedülálló látványt nyújt, azonban egészségi, közlekedési és közbiztonsági szempontból kifejezetten sok veszélyt rejtjenek e területek.

Az óceán mellett fekvő országok esetében jelentősen bővül a nemzetközi szinten is eladható turisztikai termékek sora. Számos ország homokos tengerparttal rendelkezik, ami a pihenni vágyók számára ideális leginkább. Egyre jelentősebb a horgászturizmus (például Gabon), amelyre az Atlanti- és az Indiai-óceán egyaránt kiváló lehetőséget biztosít. A búvárkodás (például Egyiptom – Vörös-tenger) és a halászfalvak megtekintése szintén az új keletű attrakciók közé sorolható.

2. kép

A Száhel-övezet országainak világörökségi helyszínei

Forrás: az UNESCO Világörökségi listája alapján

Az Egyenlítő felé haladva a csapadék növekedésével párhuzamosan hódít teret a szavanna, amely a legszabályosabban Afrikában alakult ki (PÉCZELY 1996), majd az esőerdők világa következik. A szavannák területén főként a nagy testű patások (például zebra, antilop, zsiráf, elefánt, orrszarvú) látványa az, amiért turisták milliói keresnek fel néhány afrikai országot. Az úgynevezett szafariturizmus Kenyában, Tanzániában, a Dél-afrikai Köztársaságban, Zimbabweben és Botswanában a legjelentősebb. A szavannákat „birtokló” országok másik jelentős bevételi forrása a vadásztatás. Elsősorban a füves és bozotos szavannákon folynak a legnagyobb vadászatok, ahol kafferbivalyt, antilopot, oroszlánt stb. lőhetnek a vadászok. A legprofesszionálisabb módon a Dél-afrikai Köztársaságban foglalkoznak a vadászturizmussal, ahol vadászfarmok találhatók több mint tízezer hektáron.⁴

A nagy tavak és folyók mellett különleges látnivalót adnak Afrika lélegzetelállító vízesései, amelyekből számos található a kontinensen (például Viktória-vízesés – Zambia –

⁴ Számos szakember véleménye szerint az afrikai sportvadászat (vadászturizmus) segít a biodiverzitás megőrzésében, mivel jelentős a trófeákból származó bevétel (amit a természetvédelemre lehet fordítani), az állatok számának csökkenése pedig ehhez mérten csekély mértékű (BODNÁR 2005).

Zimbabwe, Livingstone-vízesés – Kongói Demokratikus Köztársaság – Kongói Köztársaság) (CZAYA 1988).

Néhány országra korlátozódik csupán az úgynevezett gorillatrekking, amelynek során az esőerdők gorillapopulációit lehet megtekinteni (Gabon, Uganda, Ruanda, Kongói Demokratikus Köztársaság) (SCHOLTZ 2016). Egyre népszerűbb a csimpánzok életkörülményeinek megtekintése, azonban ez jóval több országot érint, mivel a csimpánzok a fás szavannáktól a trópusi esőerdőkig számos területen előfordulnak.

Nyugat-Afrika egyik legnagyobb, nemzetközi érdeklődésre is számot tartó sporteseménye a Párizs–Dakar-rali volt, amely Párizsból indult, és a szenegáli Dakar volt a célállomás. A megnövekedett biztonsági kockázatok miatt a 2008-as verseny elmaradt, 2009-től kezdve pedig már Dél-Amerikába tették át a verseny helyszínét.⁵

Egyre jelentősebb Afrika-szerte is a szexturizmus, amely néhány országba ugyan, de turisták százezreit vonzza (Kenya, Tanzánia, Etiópia, Gambia), azonban e „kirándulásoknak” igen jelentős egészségügyi kockázatai lehetnek, ahogyan az alábbi esettanulmány is bemutatja.

Szexturizmus Gambiában

A turizmus Gambia másfél milliós lakosságából közel 16 000 embernek ad munkát. E szolgáltatási ág produkálja az ország GDP-jének 13%-át, ami 2007-ben nagyjából negyvenmillió dollár bevételt jelentett. E számok ellenére Gambia ma is a világ egyik legszegényebb országának számít, az egy főre jutó GDP alig haladja meg a 320 dollárt. A női szexturizmus Gambiában a hetvenes évek közepén kezdett meghonosodni. Az aprónyi ország a kilencvenes évtized közepére vált Afrika második legkeresettebb helyszínévé az egyedül utazó női turisták körében. Az ezredforduló óta egyre több új utazási ügynökség ajánl komplett turistacsomagokat Gambiába. Ezek általában egy kellemes, tíznapos vakációt jelentenek egy előkelő négy- vagy ötszallagos tengerparti szállodában (például a Senegambia, a Kairaba vagy a Safari hotelben). Több légitársaság indít heti rendszerességgel charterjáratokat november és április között Banjulba. Amikor Észak-Európában jócskán fagypontra alá süllyed a hőmérő, Gambiában kellemes 25–30 fok van, és a nagyszerű óceáni levegő még üdítőbbé teszi a nyaralást. A Szenegál területébe ékelődő egykori brit gyarmaton minden megtalálható, amire csak a pihenésre vágyó turistáknak szükségük lehet. Hosszú, fehér homokos strandok, hatalmas kínálat olcsó árakon, s kedves emberek. Számos utazási iroda reklámozza a „Sun, sea and sand” (Nap-sütés, tenger és homok) szlogennel az országot. A marketingmondat mellé gyakran biggyeszti egy, a tengerparton pálmafa alatt kókuszhéjból friss dzsúsz szűrőcsölgető, félmeztelen fekete fiú vagy egy csinos lány képét. Ennek üzenete többlet-jelentéstartalommal bír: felhőtlen üdülés, sütkérezés a tengerparton, valamint olcsó szexuális szolgáltatások.

Részlet Schumicky Lilla *Szexturizmus Gambiában* című cikkéből
Elérhető: www.afrikatanulmanyok.hu/htmls/tanulmanyok.html?essayID=740
(A letöltés ideje: 2020. 01. 07.)

Az érintetlen természet iránt vonzódók a hatalmas nemzeti parkokban ismerhetik meg Afrika legfőbb természeti értékeit. E tekintetben jóval nagyobb potenciál rejtőzik még számos afrikai államban, és mindössze egy maroknyi ország az, ami a nagy nemzeti parkjaival „elviszi” a turisták jelentős részét. A legismertebbek közül említsük meg a Kruger Nemzeti Park

⁵ Elérhető: www.dakar.com/dakar/2017/us/stage-12/day-s-route.html (A letöltés ideje: 2017. 09. 16.)

(Dél-afrikai Köztársaság), a Kilimandzsáró Nemzeti Park, a Serengeti Nemzeti Park (Tanzánia) és a Rwenzori-hegység Nemzeti Park nevét (Uganda és Kongói Demokratikus Köztársaság).

A Dél-afrikai Köztársaság, eltérően a kontinens legtöbb országától, igen jelentős épített emlékeket és turisztikai attrakciókat felvonultató településekkel rendelkezik. Az alacsony szintű közbiztonság azonban jelentős gátja ezen kínálati elemek magasabb szintű kiaknázásának. Az ország leglátogatottabb városa Fokváros, ahová éves szinten közel 2 millió turista érkezik (ROELF 2017). Afrikában unikálisnak számít a dél-afrikai kaszinóváros, Sun City, amely az ország leglátogatottabb turistakomplexuma. A mesterséges város a Pilanesbergi Nemzeti Park mellett épült fel, és a kaszinók mellett tematikus parkok, golfpályák, szafari stb. is várja a látogatókat.

A számos afrikai országban meg tapasztalható fejletlenség és elmaradottság azonban csak az egyik oldal. A kevesek számára elérhető „másik oldalon” megtalálhatjuk a világ nagy szállodaláncait (Best Western, Novotel, Ibis, Holiday Inn, Golden Tulip, Hilton Hotels, Sheraton, InterContinental, Radisson Blu es. stb.), a nagy világmárkák áruházait, a Dél-Afrika országait bebarangoló Rovos luxusvonatot vagy egyéb olyan helyeket, amelyek a turisták vagy az uralkodó osztály fényűzését szolgálják.

3. Gazdasági, társadalmi és kulturális környezet

3.1. Gazdasági és társadalmi környezet

Afrika országainak többsége a világ legszegényebb országaihoz sorolható, ahol az egy főre eső bruttó nemzeti termék nem éri el az 1000 amerikai dollárt sem (Unstats 2018). Néhány ország esetében viszonylag magas a GDP értéke, azonban rendkívül egyenlőtlen a befolyt bevételek társadalmi eloszlása, ami szélsőséges gazdasági egyenlőtlenségeket okoz. A Föld országainak GDP-adatait vizsgálva megállapítható, hogy elvétve fordulnak elő 1000 USD alatti GDP-vel rendelkező országok. Ennek ellenére Afrikában összesen 25 ilyen alacsony értékkel rendelkező országot találunk a 2015-ös adatok alapján. A Föld 50 legnagyobb gazdasága között mindössze három afrikai ország szerepel (Nigéria, Egyiptom, Dél-afrikai Köztársaság). A gazdasági elmaradottságot a turizmusbiztonság szemszögéből nézve megállapíthatjuk, hogy a tökehiány rendkívül kedvezőtlenül hat a biztonságra; jóval kevesebb forrás áll rendelkezésre a preventív eszközök beszerzésére, a tájékoztatásra, az előerős védelemre stb. (The World Bank é. n.).

Fontos gazdasági mutatószám az államadósság GDP-hez viszonyított aránya. Afrika országainak esetében néhány országot kivéve (például Zöld-foki Köztársaság 130%, Mozambik 120%) megállapíthatjuk, hogy relatíve alacsony az államadósság, ami mindenképp kedvező lehet a későbbi gazdasági kilátások tekintetében, bár feltétlenül meg kell jegyezni, hogy számos ország esetében a hitelezők jelentős mértékű adósságokat engedtek el, mivel annak visszafizetésére nem sok esély mutatkozott.

Szintén a fontos mutatók közé sorolható a munkanélküliség aránya. A munkanélküliség és a bűnözés esetében szoros korreláció figyelhető meg. Ott, ahol magasabb a munkanélküliségi ráta, ott magasabb a bűnelkövetési gyakoriság (MÁTYÁS 2017). Afrika esetében igen magas munkanélküliségi mutatókkal találkozunk, ami nagymértékben hat a közbiztonságra, indukálja a turistákkal szemben elkövetett nagyszámú vagyoni elleni jogsértést. Az afrikai

országok közel kétharmadában magasabb, mint 10%, egynegyedében pedig 20% feletti a munkanélküliek aránya (Trading Economics é. n.).

Afrika legtöbb államában egyre nagyobb problémát jelent a túlnépesedés. Nigéria (186 millió) és Etiópia (102 millió) lakossága már meghaladta a százmillió főt, de néhány éven belül más afrikai országok is elérik e lélektaninak nevezhető határt (Egyiptom: 93 millió, Kongó: 79 millió). Ami pedig a jövőt rendkívül bizonytalanná teszi, az az, hogy a demográfusok még nem látják a népességyarapodás végét, mivel számos afrikai ország még mindig a magas születésszámot eredményező második népesedési ciklusban van.

A gazdasági és társadalmi fejlődés egyik nagy gátja a mindent átszövő korrupció. Európai szemmel nézve gyakorlatilag felfoghatatlan mértékű korrupció fonja át a minden napokat, ami természetesen a turistaérkezésekre is negatív hatással lehet (például a rendőrök és az állami tisztviselők turistákkal szembeni korrupciója).

3.2. Kulturális környezet

A turisták és a helyi lakosság között a gyökeresen eltérő kulturális, életmódbeli, vallási stb. különbségek számos olyan konfliktushelyzetet teremthetnek, amelyek bizonyos esetekben akár a turista biztonságát is veszélyeztethetik. Az afrikai országokról általánosságban elmondható, hogy konzervatívabbak és vallásosabbak, ami az élet legtöbb területére kihat, mivel a vallásnak „még életformát meghatározó szerepe van” (FRISNYÁK 1990). Különösen az iszlám vallású lakosság esetében kell tapintatosnak lenniük a turistáknak, mert komoly konfliktushelyzetek adódhatnak. Érdemes ezért igazodni a helyi lakosság főbb magatartási és erkölcsi szabályaihoz. Az öltözködés terén elsősorban a nőknek kell mértéktartónak lenniük, kerülni kell a legtöbb országban a fedetlen vállat és a rövidre szabott szoknyák viseletét (például Comore-szigetek). Számos országban a férfiaknak sem javallott a rövidnadrág viselése (például Dél-Szudán), másutt viszont csak megmosolyogják a sortot viselő férfiakat, mivel azt gyermekviseletnek tartják. Az alkoholfogyasztás különösen az iszlám országokban kerülendő, egyes helyeken a részegségért pedig akár börtönbüntetés is járhat (például Comore-szigetek). Sok helyen szigorúan büntetik a kábítószer-használatot, amelyet szintén börtönnel szankcionálhatnak (például Szudán, Zambia).

Egyes országokban a legkisebb mértékben sem tolerálják a homoszexualitást, így az azonos neműek akár utcán történő félre nem érthető együttlétét is tiltják és büntetik (például Szudán, Zambia). A nők a legtöbb afrikai országban alávetett helyzetben élnek, ennek következtében az életük erősen korlátozva van. Számos országban nem nézik jó szemmel még a turistáknál sem, ha egy nő kávézóba vagy szórakozóhelyre megy. Rendkívül szigorú öltözködési szabályok vonatkoznak továbbá a nőkre, sok esetben még a gyengébbik nemhez tartozó turistákra is. A fényképezés szabályai szintén gyökeresen különböznek az Európában megszokottól. Előzetes engedély nélkül nem érdemes senkit sem fényképezni, különösen igaz ez bármilyen hivatalos személy vagy kormányépületek, vasútállomások, laktanyák stb. esetén (például Dél-Szudán). Magánszemély fényképezése esetén könnyen tettelegességgé fajuló konfliktus alakulhat ki, míg utóbbi esetekben jókora pénzbírsággal sújthatják a turistát.

Az idő szerepét és fogalmát főként a fekete-afrikai országokban máshogy értelmezik, mint a fejlett országokban. A pontosság gyakorlatilag nem létezik, ami szintén könnyen konfliktushelyzetet eredményezhet, ha esetleg a turista számonkéri a kisebb-nagyobb késé-

seket. Egy afrikai mondás szerint „nekik (nyugatiaknak) órájuk van, nekünk pedig időnk”. Az idősre a legtöbb afrikai társadalom mint bölcs, tapasztalt személyekre tekint, akikről a fiatalok akár életvezetési tanácsokat is kérhetnek. Az idősök tehát megkülönböztetett tiszteletben részesülnek, akikkel például nem illik látványosan vitatkozni, mert a környezet rosszallását válthatjuk ki.

4. A turizmusbiztonság egyes területei

4.1. Egészségbiztonság

Európai szemmel vizsgálva Afrika egészségbiztonságát kijelenthetjük, hogy összességében messze elmarad az európai vagy az észak-amerikai ember által megszokott higiéniai viszonyoktól, ezért túlzás nélkül állíthatjuk, hogy a legtöbb esetben egészségbiztonsági kockázatot jelent egy-egy afrikai desztináció felkeresése. Hozzá kell azonban tenni, hogy az afrikai országokon belül igen jelentős higiéniai, járványügyi stb. különbségek figyelhetők meg.

Számos olyan trópusi betegség van jelen napjainkban is, amelyek igen sok turistát elriasztanak (MICHÁLKÓ 2012). Ezek közül a malária, az álomkór, a kolera és a sárgaláz okozza a helyi lakosság körében is a legtöbb problémát. Főként az Egyenlítőtől délre fekvő országokban jelent veszélyt a dengue-láz. A szúnyog által terjesztett betegség elsősorban a mocsaras, pangó vizes vidékeken jellemző (PROBÁLD 2002). Szintén veszélyt jelentenek a turistákra és a helyi lakosokra egyaránt a mérges rovarok (például skorpiók, pókok) és az egyéb veszélyes állatok (például kígyó, krokodil). A mérges rovarok csípése esetében gyakori probléma, hogy helyben nem áll rendelkezésre az ellenszérum. Az afrikai egészségügyi rendszer problémáit csak tetézi, hogy az állami fogyasztóvédelmi hatóságok nem kellő hatékonysággal működnek, és sok esetben hamisított, hatóanyag nélküli gyógyszer kerül forgalomba (például Nigéria).

Közép-, Nyugat- és Dél-Afrika országai esetében igen magas a HIV-vírussal fertőzöttek aránya, egyes országokban a felnőtt népesség esetében a több mint húsz százalék feletti fertőzöttség sem ritka (Lesotho: 22,7%, Szváziföld: 28,8%, Botswana: 22,2%) (Avert 2017). Afrika számos országában jelentős a turizmuson belül a szexturizmus aránya, amelynek során a turisták a prostituáltak szolgáltatásainak igénybevétele céljából keresnek fel egy-egy desztinációt. Főként Kelet-Afrika országaiban jellemző a szexturizmus térnyerése, így Kenyában, Tanzániában és Etiópiában. A szexturizmus kapcsán pedig említsünk meg a viszonylag új keletű, női szexturizmust, amelynek során főként idősebb hölgyek keresik a fiatalabb, afrikai férfiak által kínált szolgáltatásokat (például Gambia) (SCHUMICZKY 2008).

Afrika egyik legnagyobb egészségbiztonsági kockázatát az 1976-ban megjelent Ebolavírus rejti. Legtöbb áldozatát 2014 és 2016 között szedte, amikor több mint tízezren haltak meg miatta (KÉTYI 2001). A leginkább érintett nyugat-afrikai ország Guinea, Sierra Leone, Nigéria, Mali, Szenegál és Libéria volt (WHO 2019).

Nagy kockázatot rejthet továbbá a természetes, trópusi/szubtrópusi lassú folyású vagy állóvizekben történő fürdőzés, esetleg vízivás (például Nílus menti országok, Botswana). A bilharzia nevű élősködő ugyanis bőrön keresztül is képes megbetegíteni az embert, ami megfelelő orvosi kezelés nélkül akár halálos is lehet. Az egészségbiztonság egyik sarkalatos pontja az orvosi ellátás és a gyógyszerellátottság színvonala. Számos olyan fekete-afrikai

ország létezik még napainkban is, ahol gyakorlatilag nem létezik kórházhálózat, mentőszolgálat és szervezett egészségügyi rendszer, sok esetben pedig még a nagyobb városok is csak egészségügyi alapellátást tudnak nyújtani (például Kongói Demokratikus Köztársaság). Ebből a szempontból magasan az afrikai átlag felett vannak az észak-afrikai országok vagy a Dél-afrikai Köztársaság.

A tengerrel összefüggésben számos olyan veszély fenyegeti a turistákat, amelyek sok esetben sürgős orvosi beavatkozást is igényelhetnek, amely nem biztos, hogy az adott desztinációban rendelkezésre áll. Gondolhatunk ennek kapcsán a tengerparti kagylók okozta sérülésekre, a medúzacsípésre, de akár egy cápatámadásra is.

4.2. Közlekedésbiztonság

A legtöbb turisztikai tevékenység során a kardinális kérdések közé tartozik a biztonságos helyváltoztatás lehetősége. Az alábbiakban azokat a tényezőket kívánjuk bemutatni, amelyek leginkább befolyásolják (rontják) az afrikai közlekedés biztonságát.

A gyalogos turizmus veszélyei között említhetjük meg – az útonállók és a vadállatok támadásai mellett – a taposóaknák jelentette veszélyt, amely relatíve sok helybéli és turista halálát okozza napjainkban is (például Zambia, Tanzánia).

A közúti közlekedés Afrikában több okból kifolyólag is veszélyes. A járműpark átlagéletkora rendkívül magas, a műszaki állapotuk pedig gyakran kifogásolható. Az utak minősége, a gyakori útburkolati hibák és kátyúk szintén veszélyessé teszik az utazást, ezért lakott területen kívül csak konvojban javasolt a közlekedés. Üzemanyag és tartalék alkatrészek nélkül szintén nem javallott hosszabb Afrikán belüli utazásra elindulni (például Angolában és Beninben rendszeres az üzemanyaghiány). A legtöbb afrikai országban az Európában megszokottól gyökeresen eltérő a közlekedési morál, fegyelmezetlen a vezetési stílus, nem tartják be a közlekedési szabályokat, ami szintén számos baleset forrása lehet. A gyarmati múlt egyik öröksége, hogy számos országban továbbra is megmaradt a bal oldali közlekedés, ami a jobb oldali közlekedéshez szokott autóvezetőnél jelentős kockázati tényezőként jelentkezik (Botswana, Kenya, Malawi, Mozambik, Namíbia, Dél-afrikai Köztársaság, Uganda, Zambia, Zimbabwe).

A közúti közlekedés kapcsán a veszélyhelyzeteket növeli az éjszakai vezetés, amely a közvilágítás hiánya miatt ugyancsak biztonsági kockázatként jelentkezhet. Tűnhetnek egyfajta attrakciónak is az országúton áthaladó nagy testű, vadon élő állatok, azonban ezek szintén komoly közlekedésbiztonsági kockázatot jelenthetnek. Főként a közúti közlekedést befolyásolja negatívan a jelentős mennyiségű csapadék, amely a csapadékos évszakokban egyes helyeken gyakorlatilag megbénítja a közúti közlekedést, és alámossa a vasúti síneket. A különféle tömegközlekedési eszközökön történő közlekedést (például autóbusz, vasút) a legtöbb útikönyv a kalandot kereső turistáknak ajánlja. Különösen a fekete-afrikai tömegközlekedésről mondható el, hogy rendkívül koszosak és pontatlanok a közlekedési eszközök, ami pedig különösen veszélyessé teszi az utazást, az az erősen kifogásolható műszaki állapotuk.

A légi közlekedés esetében kijelenthetjük, hogy amennyiben valamely helyi ország repülőgép-társaságával utazunk (például belföldi járatok), úgy az jóval nagyobb kockázatot jelent, mintha valamelyik fejlett ország társaságának szolgáltatásait vennénk igénybe. A helyi légitársaságok rendszerint idősek, a műszaki karbantartásra nem fordítanak megfelelő

figyelmet, illetve számos esetben a pilóták és a földi kiszolgáló személyzet sem rendelkezik a megfelelő szakértelemmel.

A vízi közlekedési eszközök igénybevétele is igen gyakori a turisztikai attrakciók felkeresése során. A közlekedési eszközök üzemeltetésére azonban nem a fejlett országokban megszokott műszaki és biztonsági követelmények vonatkoznak, ezért igen gyakoriak a különféle műszaki meghibásodásból, túlterheltségből és a vezetők képzetlenségéből adódó balesetek (például Kongó, Tanzánia és Zanzibár közötti komphajóbalesetek).

4.3. Közbiztonság

4.3.1. A közbiztonság általános jellemzői

Egy fejlett demokráciájú országból származó ember szemszögéből nézve Afrika egyetlen országában sem olyan magas a közbiztonság színvonala, mint egy európai vagy észak-amerikai országban. Az alábbiakban országcsoportonként vizsgáljuk meg, hogy mi jellemzi az egyes térségek általános közbiztonsági helyzetét, nem megelégedkezve a bűnözés esetlegesen határon átnyúló jellegéről sem (BALASSA 2016).

Észak-Afrika országai európai szemmel nézve is a biztonságos országok közé tartoztak évtizedeken keresztül, ahol elvétve fordultak csak elő turistákat ért terrortámadások, a főbb turisztikai desztinációk pedig kiemelt védelmet élveztek. A turisták ellen elkövetett deliktumok zöme kisebb súlyú lopások, ritkább esetben pedig rablások voltak. A 2011-es úgynevezett „arab tavasz” tüntetés- és felkeléssorozat következtében a geopolitikai helyzet instabillá vált (RITECZ 2015), ami jelentősen rontott számos ország közbiztonságán (például Algéria, Tunézia, Líbia, Egyiptom). A korábbi hatalom helyébe került új erők mind a mai napig nem tudják a határok védelmét és a közrendet megfelelő szinten fenntartani, ami biztonsági deficitként jelentkezik. Elsősorban a kontinens arabok lakta országaiban talált megfelelő „táptalajra” az Iszlám Állam, illetve az azzal szoros kapcsolatban lévő szervezetek, amelyek számos merényletet követtek már el a helyi lakosság és a külföldiek ellen is (például Tunézia, Líbia, Nigéria, Szomália, Mali), ami egyaránt nagyban rontja a térség és a kontinens turizmusának biztonságát.

A szudáni tájöv és a Szahara államai között nagyobb számban vannak azon államok, amelyek a legrosszabb közbiztonságú afrikai országok közé tartoznak (például terrorcselekmények, emberrablások), ezért a turisták számára kifejezetten veszélyes desztinációknak számítanak (Mauritánia, Mali, Burkina Faso, Niger, Csád, Szudán, Dél-Szudán). Szenegál és Gambia viszont régiós szinten a béke szigetének számít, ami Szenegál esetében a relatíve magas turistaérkezésekben is megmutatkozik.

Kelet-Afrika és Északkelet-Afrika államai az elmúlt időszakban a kontinens neuralgikus pontjainak számítottak (Tanzánia, Kenya, Uganda, Ruanda, Burundi, Etiópia, Eritrea, Dzsubuti, Szomália). Számos esetben terrorcselekmények, politikai instabilitás és a szomszédos országok elleni katonai beavatkozás jellemezte a térséget. Az országcsoportból Eritrea emelhető ki, ugyanis itt afrikai viszonylatban is egyedülálló a közbiztonság helyzete. Nincsenek törzsi, vallási villongások, a keresztény és a muszlim lakosság békében él egymással (Konzuli Szolgálat é. n.). A közbiztonság tekintetében a régióban a másik véglet Szomália, ahol az államiság még továbbra is kérdéses, mivel az országot jobbra egymással szemben álló fegyveres milíciák uralják.

Egyenlítői-Afrika esetében a Kongói Demokratikus Köztársaságot, a Közép-afrikai Köztársaságot és a Kongói Köztársaságot a belpolitikai, a biztonsági és közegészségügyi helyzet törékenysége miatt a magyar Külügyminisztérium évek óta az utazásra nem javasolt országok közé sorolja. Kamerun, Gabon és Egyenlítői-Guinea viszont az általános biztonsági előírások betartásával már a relatíve biztonságos országok közé sorolható. Régiós viszonylatban a Felső-Guinea partvidékén található államok közül Beninben, Togóban, Ghánában, sőt a sokáig polgárháború sújtotta Sierra Leonében is elfogadható színvonalú a közbiztonság helyzete, bár utóbbi országban a fel-felbukkanó Ebola-vírus jelentős egészségügyi kockázatot jelent. Nigéria, Elefántcsontpart, Libéria, Guinea és Bissau-Guinea esetében viszont rendkívül ingatag a közbiztonság, Nigéria egyes területein a terrorcselekmények és az emberrablás gyakorlatilag mindennapos cselekménynek tekinthető. Elsősorban Nigériában követ el véres merényleteket az al-Káidával szoros kapcsolatot ápoló Boko Haram nevű iszlamista tanokat valló terrorszervezet, amely 2009-től kezdve több mint ötezer embert ölt meg.

Dél-Afrika országai (Dél-afrikai Köztársaság, Botswana, Namíbia, Lesotho, Szváziföld, Malawi, Mozambik, Angola, Zimbabwe, Zambia) a terrorcselekményektől többnyire mentesek, ott egyelőre nem vertek gyökeret az iszlám tanokra hivatkozó terrorszervezetek. A kontinens legfejlettebb országa a Dél-afrikai Köztársaság, amely közbiztonságát illetően rendkívül veszélyes államnak tekinthető. A térség országai közül kiemelendő Botswana, ahol afrikai viszonylatban kifejezetten jónak számít a közbiztonság, bár az erőszakos bűnözés itt is emelkedő trendet mutat. A turizmus szempontjából szintén biztonságos országnak tekinthető Namibia, amely politikai értelemben relatíve stabil államnak számít, ami megmutatkozik a közbiztonság terén is, azonban itt is növekvő tendenciát mutatnak a külföldiek sérelmére elkövetett bűncselekmények. A térség államai közül Lesotho, Szváziföld, Malawi és Mozambik esetében afrikai viszonylatban átlag feletti közbiztonságról beszélhetünk, Angola, Zimbabwe és Zambia viszont évek óta a turisták számára nem ajánlott országok közé sorolható.

Afrika szigetei többnyire a jobb közbiztonságú országok közé tartoznak. Az Indiai-óceánban fekvő Seychelle-szigetek, illetve az Atlanti-óceánban lévő São Tomé és Príncipe igazi turistaparadicsom, ahol relatíve jónak tekinthető a közbiztonság, azonban az egyre gyakoribbá váló lopások és rablások okozhatnak kellemetlenséget a turistáknak. A Comore-szigetek, Mauritius és a Zöld-foki Köztársaság a turisták szempontjából afrikai viszonylatban a közepesen biztonságos helyek közé sorolhatók. A Föld negyedik legnagyobb szigete, Madagaszkár nagyobbik része viszont évek óta az utazásra nem javasolt kategóriába tartozik.

4.3.2. A közbiztonságot jelző legfontosabb indikátorok

Legvégül pedig a kriminálstatisztikai adatok alapján vizsgáljuk meg az egyes országok bűnözési viszonyait. A nemzetközi adatok összehasonlításával kapcsolatban előjáróban feltétlenül meg kell jegyezni, hogy a legtöbb esetben az eltérő jogrend, a bűncselekmények különböző számítási metodikája és az adatszolgáltatási módszer nagyban torzítja az eredményeket, ennek ellenére a főbb területi különbségek érzékeltetésére többnyire alkalmasak a nemzetközi statisztikai adatok. A szubjektív biztonságérzetet az egyik legjobban befolyásoló deliktumtípus az emberölés, amely a turisták esetében is az egyik

legnagyobb visszatartó erő, amikor a potenciális fogadó területek között kell választaniuk.⁶ Afrika esetében három nagy fogadó terület is szerepel a legérintettebb országok között. 100 ezer főre vetítve a Dél-afrikai Köztársaságban követik el a 6. legtöbb emberölést (33,0%), amely abszolút értékben évi 17 805 főt jelent (2014). A hús legérintettebb ország közé sorolható még Uganda és Kenya (2014). Kedvezőnek tekinthető Afrika helyzete a gépjárműlopások és a betörések tekintetében, mivel nem található afrikai ország a legérintettebb államok között. Igen magas a testi sértések abszolút értéke Algériában (9.) és Botswanában. Utóbbi ország a 100 ezer főre vetített gyakoriság alapján a 3. legérintettebb ország. A nemi erőszak gyakoriságát tekintve Botswanában a legmagasabb, míg az abszolút értéket nézve a 15. legérintettebb ország a világon. A turisták vagyonbiztonságát rendkívül kedvezőtlenül befolyásolják a rablások, amelyek afrikai viszonylatban Kamerunban és Algériában voltak a legmagasabbak. Az emberrablás esetében igen rossz helyen állnak az afrikai országok, hisz három állam is igen előkelő helyen szerepel az abszolút értékek alapján a statisztikában, ami szintén nagyon rossz reklám a térségbe látogató turisták számára (Kamerun, Algéria, Uganda) (2014) (Knoema é. n.).

Felhasznált irodalom

- Avert (2017): *HIV and AIDS in East and Southern Africa*. Elérhető: www.avert.org/professionals/hiv-around-world/sub-saharan-africa (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- BALASSA, Bence (2016): The importance of the international cooperation in the light of the experiences of the “international staff week” by the NUPS. *Kritische Zeiten*, 2–21.
- BALÁZS Dénes (1982): *A sivatagok világa*. Budapest, Móra Ferenc.
- BALOGH Ferenc (2004): *Idegenforgalmi földrajz II*. Budapest, Képzőművészeti.
- BODNÁR László (2005): *Az idegenfogalom hazai és nemzetközi vonatkozásai*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- BORSY Zoltán (1992): *Általános természetföldrajz*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- BRUCE-MITFORD, Miranda szerk. (1993): *Etnikumok enciklopédiája*. Budapest, Kossuth.
- CZAYA, Eberhard (1988): *A Föld folyói*. Budapest, Gondolat.
- FRISNYÁK Sándor (1990): *Általános gazdaságföldrajz*. Budapest, Tankönyvkiadó.
- GYURICZA László (2008): *A turizmus nemzetközi földrajza*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus.
- KÉTYI Iván (2001): *Két 'egzotikus' vírus, a Marburg és az Ebola*. Elérhető: www.termeszetvilaga.hu (A letöltés ideje: 2017. 08. 01.)
- LUKÁCS László – BALOGH Zsuzsanna (2013): Bombatámadás az USA nagykövetség ellen – Nairobi, 1998. augusztus 07. *Műszaki Katonai Közlöny*, 23. évf. 2. sz. 159–178.
- Knoema (é. n.): *World Data Atlas*. Elérhető: <https://knoema.com/atlas/topics/Crime-Statistics> (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- Konzuli Szolgálat (é. n.): *Konzuli tájékoztatás*. Elérhető: <http://konzuliszolgalat.kormany.hu/afrika> (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)

⁶ A szubjektív biztonságérzetről bővebben: TIHANYI Miklós: The Tools of the Police for the Improvement of the Citizens' Subjective Sense of Security in Hungary. *Hadtudományi Szemle*, 2017/2.

- MÁTYÁS Szabolcs (2017): Magyarország általános bűnözésföldrajzi helyzete. *Hadtudományi Szemle*, 10. évf. 4. sz. 497–505.
- MICHALKÓ Gábor (2004): *A turizmuselmélet alapjai*. Székesfehérvár, Kodolányi János Főiskola.
- MICHALKÓ Gábor (2012): *Turizmológia*. Budapest, Akadémiai.
- PÉCZELY György (1996): Éghajlat. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- PROBÁLD Ferenc (2002): *Afrika és Közel-Kelet földrajza*. Budapest, ELTE Eötvös.
- RITECZ György (2015): Menekülők és a terror viszonya. *Határrendészeti Tanulmányok*, 2015/1. sz. 83–92.
- RITECZ György (2016): A terrorizmus és a migráció viszonya a számok alapján. *Acta Humana*, 4. évf. 5. sz. 103–123.
- ROELF, Wendell (2017): *South Africa's tourism a bright spot despite recession*. Elérhető: www.reuters.com/article/us-safrica-economy-tourism-idUSKBN1AC2AO (A letöltés ideje: 2017. 09. 16.)
- SCHOLTZ, Marco (2016): *Why millions chose Africa as their safari destination?* Elérhető: <https://theconversation.com/profiles/marco-scholtz-213839> (A letöltés ideje: 2017. 09. 16.)
- SCHUMICKY Lilla (2008): *Szexturizmus Gambiában*. Elérhető: www.afrikatanulmanyok.hu/application/essay/740_1.pdf (A letöltés ideje: 2017. 08. 03.)
- The World Bank (é. n.): *GDP Ranking*. Elérhető: <http://data.worldbank.org/data-catalog/GDP-ranking-table> (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- TIHANYI, MIKLÓS (2017): The Tools of the Police for the Improvement of the Citizens' Subjective Sense of Security in Hungary. *Hadtudományi Szemle*, 10. évf. 2. sz. 284–294.
- Trading Economics (é. n.): *Munkanélküliségi ráta – Afrika*. Elérhető: Knoema (é. n.): *World Data Atlas*. Elérhető: <https://knoema.com/atlas/topics/Crime-Statistics> (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.) <https://hu.tradingeconomics.com/country-list/unemployment-rate?continent=africa> (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- Unstats (2018): *National Accounts – Analysis of Main Aggregates (AMA)*. Elérhető: <https://unstats.un.org/unsd/snaama/dnlList.asp> (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- UNWTO (2017): *Tourism Highlights*. Elérhető: www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419029 (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)
- WHO (2019): *Ebola virus disease*. Elérhető: www.who.int/mediacentre/factsheets/fs103/en/ (A letöltés ideje: 2020. 01. 09.)